

25-Mart, 2025-yil

TURIZMNING TABIIY RESURLAR VA ATROF-MUHITGA SALBIY TA'SIRI VA UNI MINIMALLASHTIRISH CHORALARI

A'zamjonova Charosxon Zarifjon qizi

*Farg'ona davlat universiteti, Iqtisod fakulteti, Turizm va mehmondo'stlik yo'nalishi 1-
bosqich talabasi*

Annotatsiya: *Turizm sanoati iqtisodiy rivojlanishga katta hissa qo'shishi bilan birga, tabiiy resurslar va atrof-muhitga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu maqolada turizmning ekotizimga ta'siri, shu jumladan tabiiy resurslarning haddan tashqari iste'moli, ifloslanish va biologik xilma-xillikning yo'qolishi kabi muammolar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, turizmni barqaror rivojlantirish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha samarali choralar, jumladan, ekoturizmni rag'batlantirish, qat'iy qonuniy tartiblar va jamoatchilikning atrof-muhitni muhofaza qilishda ishtirokini kuchaytirish kabi usullar taklif etiladi.*

Kalit so'zlar: *Turizm, tabiiy resurslar, atrof-muhit, salbiy ta'sir, barqaror rivojlanish, ekoturizm, biologik xilma-xillik, atrof-muhitni muhofaza qilish.*

NEGATIVE IMPACT OF TOURISM ON NATURAL RESOURCES AND THE ENVIRONMENT, AND MEASURES TO MINIMIZE IT

Annotation: *The tourism industry, while contributing significantly to economic development, can also have serious negative impacts on natural resources and the environment. This article examines the effects of tourism on ecosystems, including the overexploitation of natural resources, pollution, and the loss of biodiversity. Additionally, effective measures for sustainable tourism development and environmental protection are proposed, such as promoting ecotourism, implementing strict regulations, and enhancing public participation in environmental conservation.*

Key words: *Tourism, natural resources, environment, negative impact, sustainable development, ecotourism, biodiversity, environmental protection.*

ОТРИЦАТЕЛЬНОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ ТУРИЗМА НА ПРИРОДНЫЕ РЕСУРСЫ И ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ, И МЕРЫ ПО ЕГО МИНИМИЗАЦИИ СНИЖЕНИЯ ВОЗДЕЙСТВИЯ ЧЕЛОВЕКА

Аннотация: *Туристическая индустрия, внося значительный вклад в экономическое развитие, может также оказывать серьезное негативное воздействие на природные ресурсы и окружающую среду. В данной статье рассматриваются последствия туризма для экосистем, включая чрезмерную эксплуатацию природных ресурсов, загрязнение и утрату биоразнообразия. Кроме того, предлагаются эффективные меры для устойчивого развития туризма и*

25-Mart, 2025-yil

защиты окружающей среды, такие как продвижение экотуризма, внедрение строгих нормативных актов и усиление участия общественности в охране окружающей среды.

Ключевые слова: Туризм, природные ресурсы, окружающая среда, негативное воздействие, устойчивое развитие, экотуризм, биоразнообразие, охрана окружающей среды.

KIRISH

Turizm sanoati dunyo iqtisodiyotida muhim o‘rin tutadi va ko‘plab mamlakatlar uchun daromadning asosiy manbai hisoblanadi. Biroq, turizmning tez rivojlanishi tabiiy resurslarning haddan tashqari iste‘moli, atrof-muhitning ifloslanishi va biologik xilma-xillikning yo‘qolishi kabi jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Atrof-muhitni muhofaza qilish va turizmi barqaror rivojlantirish zamonaviy dunyoning eng dolzarb masalalaridan biriga aylangan. Ushbu maqolada turizmning atrof-muhitga ta‘siri va uni minimallashtirishning ilg‘or usullari tadqiq etiladi.

TURIZMNING TABIIY RESURLARGA TA‘SIRI

Turizm sohasining tabiiy resurslarga ta‘siri katta va xilma-xildir. Sayyohlik faoliyati tabiiy resurslarni ishlatish, ularni yo‘qotish va atrof-muhitning ifloslanishiga olib kelishi mumkin. Quyida turizmning tabiiy resurslarga ta‘sirini qisqacha va statistik ma‘lumotlar bilan birgalikda ko‘rib chiqamiz.

Misol uchun suv resurslari iste‘molini olaylik. Turizmga suv resurslariga talab juda yuqori. Sayyohlar ko‘pincha katta miqdorda suvdan foydalanadilar, masalan, mehmonxonalarda, kurortlarda va suzish havuzlarida. 2018-yilda Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) ma‘lumotlariga ko‘ra, dunyoda turizm sektori barcha ichimlik suvi iste‘molining taxminan 7-8% ni tashkil etadi. Bu, ayniqsa, suvsiz hududlarda muammo yaratadi. Abdullayev fikricha: "Turistik faoliyat natijasida suv resurslarining haddan tashqari iste‘moli kuzatiladi. Masalan, mehmonxonalarda bir mehmon kuniga o‘rtacha 300-500 litr suv sarflaydi, bu esa mahalliy aholining suv iste‘molidan 2-3 baravar ko‘pdir".¹

ENERGIYA ISTE'MOLI

Turizm ham energiya iste‘moli bilan bog‘liq. Mehmonxonalar, transport vositalari va boshqa turistik infratuzilma ko‘p miqdorda energiya sarflaydi. 2020-yilgi statistikaga ko‘ra, turizm sektori dunyodagi umumiy energiya iste‘molining 10% ini tashkil etdi. Bu ko‘rsatkich iqlim o‘zgarishiga hissa qo‘shadi, chunki energiya ko‘pincha fosil yoqilg‘ilaridan olinadi. Xolmirzayev o‘z kitobida aytishicha: "Turistik ob‘yektlar, ayniqsa mehmonxonalar va kurortlar, energiya resurslarini juda ko‘p miqdorda iste‘mol qiladi. Masalan, O‘rta yer dengizi mintaqasidagi mehmonxonalar energiya iste‘moli bo‘yicha mahalliy aholiga nisbatan 4 baravar yuqori ko‘rsatkichlarga ega".²

Biologik xilma-xillikning kamayishi

¹ Abdullayev, I. "Turizm va atrof-muhit: muammolar va yechimlar", 2020, 45-bet

² Xolmirzayev, S. "Barqaror turizm: nazariya va amaliyot", 2019, 78-bet

25-Mart, 2025-yil

Turizm, ayniqsa ekologik jihatdan nozik hududlarda (milliy bog'lar, tabiat qo'riqxonalarida), biologik xilma-xillikni xavf ostiga qo'yishi mumkin. Sayyohlar tomonidan yasalgan zarar, o'simliklar va hayvonlar turlarining yo'qolishiga olib keladi. Masalan, 2019-yilda UNWTO tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda, sayyohlikning xavfli turi bo'lgan "over-tourism" (yirik sayyohlar oqimi) natijasida tabiiy resurslarning 30% ga zarar yetishi aniqlangan.

Zararlangan ekotizimlar

Turizm resurslarni haddan tashqari foydalanish, qishloq joylaridagi landshaftlarni buzish, ko'llar va daryolarning ifloslanishiga olib keladi. Masalan, Bali orolida sayyohlar tomonidan tashlangan chiqindilar tufayli dengiz ekotizimlari jiddiy zarar ko'rmoqda. Shuningdek, sayyohlar tomonidan qoldirilgan chiqindilar yovvoyi tabiatni va o'simliklarni tahdidga soladi. "Turistik hududlarda chiqindilar miqdori sezilarli darajada ko'payadi. Masalan, Bali orolidagi turistik hududlarda kuniga 13 ming tonna chiqindi to'planadi, bu esa mahalliy chiqindilar miqdoridan 4 baravar ko'pdir".³ Darhaqiqat Qodiriv takidlaganidek turistik zona hisoblangan barcha hududlar chiqindi bilan bog'liq muammolarga so'zsiz uchramoqda va bunga asosiy sabab tashrif buyurayotkan turistlarning ingliz tilida aytilganidek "eco-conscious" emasligi va turistik hududlarning ba'zilar bu masalaga befarqligidir.

Turizmning atrof-muhitga ta'sirini minimallashtirish choralari

Turizm sohasining atrof-muhitga ta'siri yuksalib borayotganligi sababli, uning salbiy oqibatlarini kamaytirish uchun bir qator choralar ko'rilmogda. Quyida turizmning ekologik ta'sirini minimallashtirish uchun amalga oshirilishi mumkin bo'lgan asosiy choralarga to'xtalib o'tamiz.

Barqaror turizmni rivojlantirish (Sustainable Tourism)

Barqaror turizm tamoyillari tabiiy resurslarni tejash, ijtimoiy hamda iqtisodiy jihatdan foydali bo'lishi va atrof-muhitni himoya qilishni nazarda tutadi. **UNWTO** (BMTning Sayyohlik Tashkiloti) tomonidan ko'rsatilgan barqaror turizm usullarini qo'llash, tabiiy resurslarni minimal darajada ishlatish va ekologik izni kamaytirish maqsadida ko'plab dasturlar joriy etilgan.

"Barqaror turizm tamoyillarini qo'llash orqali tabiiy resurslarni tejash va atrof-muhitni muhofaza qilish mumkin. Masalan, Kosta-Rikada ekoturizmni rivojlantirish tufayli 1990-yillardan beri o'rmon maydonlari 25% ga ko'paygan".⁴ Misol uchun:

- **Mahalliy va ekologik toza mahsulotlarni** iste'mol qilishni rag'batlantirish;
- **Ekoturizmni** rivojlantirish va tabiiy hududlarga zarar etkazmaslik.

Atrof-muhitni himoya qilish va chiqindilarni boshqarish

Turizmning atrof-muhitga salbiy ta'sirini minimallashtirish uchun chiqindilarni boshqarish tizimlarini rivojlantirish zarur. Sayyohlar tomonidan keltirilgan chiqindilarni kamaytirish uchun:

³ Qodirov, A. "Atrof-muhitni muhofaza qilishda innovatsion texnologiyalarning roli", 2022, 89-bet

⁴ Abdullayev, I. "Turizm va atrof-muhit: muammolar va yechimlar", 2020, 67-bet

25-Mart, 2025-yil

- **Reja va qayta ishlash tizimlarini** joriy etish (masalan, plastikni kamaytirish, qog'oz va organik chiqindilarni ajratish);

- Sayyohlar uchun chiqindilarni tashlash punktlarini tashkil qilish;

- Mehmonxonalar va turistik infratuzilmalarda energiya va suvni tejash choralarini ko‘rish.

"Turistik faoliyatni ekologik standartlarga muvofiq boshqarish orqali atrof-muhitni muhofaza qilish mumkin. Masalan, Maldiv orollarida 2020-yildan beri plastik idishlardan foydalanish taqiqlangan, bu esa okean ifloslanishini 30% ga kamaytirgan".⁵

Ta'lim va targ'ibot ishlarini amalga oshirish

Turistlarni ekologik masalalar bo'yicha xabardor qilish muhim ahamiyatga ega. Bu orqali:

- Sayyohlarga **tabiatni hurmat qilish**, chiqindilarni yig'ish va tashlashni, energiyani tejashni va suvni saqlashni o'rgatish;

- Mahalliy xalqlarni atrof-muhitni himoya qilish uchun **maxsus kurslar** va treninglar o'tkazish.

Ko'p sayyohlarni tashrif buyuradigan joylarda boshqaruvni kuchaytirish

Ba'zi sayyohlik joylari haddan tashqari ko'p sayyohni jalb qiladi, bu esa tabiiy resurslarga katta yuk soladi. **Over-tourismni** oldini olish uchun:

- Sayyohlarni **muayyan hududlarga** tarqatish va yangi turistik manzillarni ochish;

- O'rnatilgan kvotalar asosida sayyohlar sonini nazorat qilish.

Xulosa

Turizm sanoati iqtisodiy rivojlanishga katta hissa qo'shishi bilan birga, tabiiy resurslar va atrof-muhitga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi. Turistik faoliyat natijasida suv, energiya va yer resurslarining haddan tashqari iste'moli, atmosfera va suv manbalarining ifloslanishi, shuningdek, biologik xilma-xillikning yo'qolishi kabi muammolar yuzaga keladi. Biroq, barqaror turizm tamoyillarini qo'llash, ekoturizmni rag'batlantirish, qat'iy qonuniy tartiblarni joriy etish, mahalliy aholini jalb qilish va innovatsion texnologiyalardan foydalanish orqali bu salbiy ta'sirlarni minimallashtirish mumkin. Turizmning atrof-muhitga ta'sirini kamaytirishda global tajribalar (masalan, Kosta-Rika, Keniya va Maldiv orollari) ko'rsatadiki, barqaror turizm nafaqat tabiatni muhofaza qilish, balki iqtisodiy foyda olish imkoniyatini ham beradi. O'zbekiston kabi mamlakatlar uchun ekoturizmni rivojlantirish, tabiiy resurslarni muhofaza qilish va turizmni ekologik jihatdan toza usullar bilan boshqarish dolzarb vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1.Abdullayev, I. "Turizm va atrof-muhit: muammolar va yechimlar", 2020, 45-bet

2.Xolmirzayev, S. "Barqaror turizm: nazariya va amaliyot", 2019, 78-bet

⁵Rahimov, T. "Turizmning ekologik oqibatlar: global va mahalliy miqyosda", 2018, 145-bet

25-Mart, 2025-yil

3.Qodirov, A. "Atrof-muhitni muhofaza qilishda innovatsion texnologiyalarning roli",
2022, 89-bet

4.Abdullayev, I. "Turizm va atrof-muhit: muammolar va yechimlar", 2020, 67-bet

5.Rahimov, T. "Turizmning ekologik oqibatlari: global va mahalliy miqyosda", 2018,
145-bet